

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання
Кафедра практичної психології

**«ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ КОНСТРУЮВАННЯ
ЖИТТЄВИХ ПЛАНІВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ
В УМОВАХ ВІЙНИ»**

кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти
освітнього ступеня «бакалавр»
4 курсу заочної форми навчання
спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Психологія»
Христини ГРИЦИШИН

Науковий керівник:
Старший викладач кафедри практичної
психології
Наталія КАЛЬКА

Рецензент:
Доцент кафедри теоретичної психології,
кандидат психологічних наук, доцент
Ольга УГРИН

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
« ___ » _____ 2024 р., протокол № ___
Т.в.о. завідувача кафедри практичної психології
доктор психологічних наук, доцент
_____ **Євген КАРПЕНКО**

Львів
2024

Грицишин Христина. Психологічні чинники конструювання життєвих планів у юнацькому віці в умовах війни.

Робота містить психологічний аналіз особливостей формування життєвих планів та факторів, що впливають на процес планування у юнацькому віці в умовах війни. Подано характеристику особливостей типології життєвих планів та специфіки конструювання життєвої перспективи у юнаків.

Проведене емпіричне дослідження дало можливість визначити зв'язок ціннісний орієнтацій та цілей, ставлення до часової перспективи у юнаків (минулого, теперішнього та майбутнього). З'ясовано переважання основних ціннісних орієнтацій у осіб юнацького віку та їхній вплив на конструювання життєвих цілей молодими людьми

Ключові слова: війна, юнацький вік, життєві плани, життєві перспективи, часова перспектива, життєві цілі.

Hrytsyshyn Khrystyna. Psychological factors in the construction of life plans in youth in the conditions of war.

The work contains a psychological analysis of the features of the formation of life plans and factors affecting the planning process in youth in war conditions. A description of the features of the typology of life plans and the specifics of constructing a life perspective among young men is presented.

The conducted empirical research made it possible to determine the relationship between value orientations and goals, attitude to the time perspective of young people (past, present and future). The predominance of the main value orientations in youth and their influence on the construction of life goals by young people has been clarified.

Key words: war, youth, life plans, life perspectives, time perspective, life goals.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖИТТЄВИХ ПЛАНІВ ЮНАКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	6
1.1. Трактування поняття та типологізація життєвих планів.....	6
1.2. Особливості життєвих планів у період юності.....	14
1.3. Структура і динаміка формування життєвої стратегії в юнацькому віці.....	17
Висновки до Розділу I.....	23
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНСТРУЮВАННЯ ЖИТТЄВИХ ПЛАНІВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	25
2.1. Опис психодіагностичних методик.....	25
2.2. Аналіз отриманих результатів у рамках описового та порівняльного аналізу	
2.3. Кореляційний аналіз та його результати.....	29
Висновки до Розділу II.....	40
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Сучасна ситуація нестабільності та невизначеності майбутнього визначає актуальність досліджень, присвячених вивченню уявлень про життєві плани у юнацькому віці. Багато молодих людей побоюються з приводу власного завтрашнього дня. У зв'язку з цією тривожністю та страхами деякі з них взагалі не здатні визначити свої життєві плани.

В різноманітних дослідженнях соціально-психологічних особливостей розвитку та функціонування особистості на юнацькому етапі соціалізації простежується тенденція віддавати перевагу вивченню планування життєвого шляху старшокласниками, вибору ними життєвих цілей та способів їх реалізації. Це не випадково, оскільки саме на юнацькому етапі вікового розвитку сучасне суспільство наполегливо вимагає від молоді осмисленого вибору та планування життєвого шляху, особистої відповідальності за зроблений вибір, незважаючи на умови гострої невизначеності завтрашнього дня.

У сучасній ситуації планування майбутнього стає життєво важливим і водночас дуже важким завданням. Сьогоднішнє життя приймає реалістичність життєвих планів, вимагає тверезої оцінки своїх можливостей у виборі засобів реалізації поставленої мети. Як відомо, без чітко сформованих життєвих планів запланована перспектива особистості втрачає свою основну функцію – цілеспрямовану саморегуляцію поведінки на основі передбачення віддалених подій майбутнього.

Крім цього, сьогодні реалізація намічених життєвих перспектив юнаків та дівчат стикається з реальними протиріччями між необхідністю та можливістю довготривалого планування ними свого життя.

Разом з цим розв'язання задачі планування в юнацькому віці життєво необхідне, оскільки планування майбутнього в теперішньому дає змогу задати якусь систему відліку – систему цілей та завдань, що організують діяльність щодо їх досягнення.

Незважаючи на складність ситуації, якісно нові утворення в психічному розвитку, що мають місце в юнацькому віці, зокрема, активізація самоаналізу та рефлексії, формування цілісного уявлення про себе та час власного життя, утвердження індивідуальних життєвих цінностей, вироблення життєвої позиції та поглядів на життя сприяють конструктивному перебігу процесу побудови життєвих перспектив і створюють основу для реалізації спланованого.

У психології життєві плани вивчали різноманітні вчені: Дж. Міллер, Є. Галантер, К. Прібрам, К. Керне, Т. Сааті, Т. Титаренко та ін.. Авторами надано визначення поняття «життєвий план»; запропоновано підходи до дослідження життєвих планів особистості; описані види, типи та особливості життєвих планів; виділено групи засуджених за наявності/відсутності у них життєвих планів. Ними визначено, що життєвий шлях – це не сума життєвих подій, а цілісне, неперервне явище.

Умови війни можуть суттєво впливати на конструювання життєвих планів, особливо для осіб, які перебувають у зоні конфлікту або стикаються з його наслідками. Такі обставини можуть створювати унікальні виклики та обставини, що впливають на майбутні плани та перспективи.

Метою дослідження є теретико-емпіричне дослідження специфіки формування життєвих планів та перспектив у юнацькому віці в умовах війни.

Об'єктом дослідження є життєві плани у юнацькому віці.

Предмет дослідження є чинники конструювання життєвих планів у юнацькому віці в часі війни.

В ході дослідження поставлено наступні завдання:

1. охарактеризувати психологічний зміст поняття «життєві плани»;
2. описати типологію життєвих планів особистості;
3. з'ясувати специфіку життєвого планування у юнацький період;
4. емпірично дослідити чинники, що впливають на формування життєвих планів юнаків.

Теоретичне значення дослідження полягає у розширенні уявлень та теоретичному обґрунтуванні особливостей життєвого планування у час війни осіб юницького віку.

Практичне значення полягає у дослідженні життєвих планів крізь призму ціннісної сфери та часої перспективи у юнаків.

Методи дослідження. Основними теоретичними методами дослідження є аналіз, синтез, узагальнення та абстрагування, а також емпіричні методи, серед яких психодіагностичні методики (Тест смисложиттєвих орієнтацій; Самоактуалізаційний тест (САТ) Ю.Є. Альошиної, Л.Я. Гозмана, М.В. Загика і М.В. Кроза; Опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо; Тест «Усвідомленість життєвих цілей» Е.Карапешта).

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, літератури.

РОЗДІЛ І.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖИТТЄВИХ ПЛАНІВ ЮНАКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

1. 1. Трактування поняття та типологізація життєвих планів

Життєві плани у психології розглядалися у межах діяльнісного і структурно-системного підходів.

В рамках діяльнісного підходу розглядали феномен «діяльність» і «план» як «засіб її організації, що має чітку певну кількість складових. План організації діяльності включає цілі та засоби їх здійснення».

З позиції структурно-системного підходу зарубіжні вчені К. Керне та Т. Сааті розробили метод аналізу ієрархічних структур і відповідно до нього виділили підходи до дослідження планів: формальний (характеризується чітким визначенням меж вирішуваної проблеми) та системний (враховує особливості взаємодії із зовнішнім середовищем та особливості її зміни) [12].

Перед сучасною системою освіти ставляться завдання найбільш повного розкриття розкриття активних діяльнісних начал в особистості, своєрідного особистісного потенціалу, формування життєвих планів особистості. Ця проблема є комплексною, оскільки життєві плани формуються у реальному процесі життєдіяльності

Незважаючи на неоднозначність трактування змісту поняття «життєві плани», можна виділити загальні суттєві ознаки: по-перше, це сукупність цілей і завдань на майбутнє, які є засобом і результатом усвідомлення особистих потреб, можливостей та їх співвідношення з суспільними вимогами; по-друге, життєві плани надають самовизначенню особистості діяльного та цілеспрямованого характеру.

Як будь-яке психолого-педагогічне явище, життєві плани повинні мати низку функцій. Аналіз літератури дозволив виділити такі функції життєвих

планів: прогностичну функцію (передбачення майбутнього); регулятивну функцію (програма досягнень бажаних цілей); стимулюючу функцію (спонукання до реалізації програми); виховну функцію (план спонукає і спрямовує самовиховання і самовдосконалення особистості для досягнення бажаних цілей); коригуючу функцію (у плані коригуються особистісні риси, поточні цілі, активність особистості тощо) [23].

У літературі з психології наявна сукупність концепцій з даного питання. Життєвий план розглядають як рефлексію минулого, теперішнього та майбутнього в життєдіяльності особистості, які взаємодіють у діалектичній єдності та спадкоємності.

Л. Сохань та П. Кирилова висловлюють думку, що життєвий план може бути визначений як система прийнятих рішень та психологічних установок особистості, яка відображає її потреби, рівень духовного розвитку, моральну зрілість, і спрямована на саморозвиток суб'єкта, а також зміну та збереження його матеріального та суспільного статусу в умовах надання чи передбачуваних обставинах. [25]

Життєвий план формується, з одного боку, завдяки узагальненню особистісних цілей та побудові «піраміди» мотивації, формуванню стійкого ядра ціннісних орієнтацій. З іншого боку, коли об'єктом рефлексії стають не лише кінцеві результати, а й способи досягнення цих результатів, шлях, яким особа має намір йти, і об'єктивні та суб'єктивні ресурси, необхідні для цього. Життєвий план відрізняється від мрії тим, що він представляє собою конкретний план дій.

Розширюючи концепцію особистісного планування науковці звертають увагу на «єдність тимчасових, ціннісних та дієвих аспектів планування». Вона розглядає планування як структурування майбутнього та встановлення його цільового, смислового та тимчасового зв'язку з сьогоденням. Автор вказує, що життєвий план є неперервним процесом визначення цілей, постановки нових

етапних завдань та розроблення засобів їх реалізації. План у свідомості представлений як програма майбутніх дій. Оскільки він часто пов'язаний із змінами в сучасності, людина сприймає себе у майбутньому після досягнення певних цілей, уявляючи себе такою, що зазнала змін, тому життєві плани інколи містять елементи невизначеності, фантазії та мрії.

П. Герстман висловлює теоретичну позицію щодо життєвого плану як системи цілей, які особистість прагне досягти у своїй діяльності, а також загальних стратегій їх реалізації. Він розрізняє дві основні категорії цілей: ідеальні життєві цілі (цінності) та конкретні цілі. Автор впроваджує чотири типи формулювання життєвих планів: з використанням виключно ідеальних цілей, виключно конкретних цілей, а також з переважанням одних над іншими.

З іншого боку, визначає життєве планування як процес визначення цілей, розроблення можливих шляхів їх досягнення та осмислення мотивацій, пов'язаних із реалізацією поставлених завдань [8].

Обидва підходи об'єднуються у постановці акценту на кількох ключових компонентах планування особистого життєвого шляху. По-перше, перспектива розглядається як формулювання цілей, що виникають з побудови мотиваційної «піраміди» та становлення стійкого ядра ціннісних орієнтацій. По-друге, визначення шляхів досягнення цілей, тобто шляхів, які людина має намір обрати, та об'єктивних і суб'єктивних ресурсів, необхідних для цього. По-третє, усвідомлення цінності та сенсу реалізації життєвих планів.

Як зазначалося, одним з основних соціальних завдань юності є планування майбутнього. Зазначені вище показники побудови життєвої перспективи загалом справедливі й у юнацького віку. Життєва перспектива старшокласників з психологічного погляду сприймається як цілісна картина майбутнього, куди входить ряд можливих (планованих і очікуваних) подій, що знаходяться у багатосторонньому, часом неоднозначному взаємозв'язку один з одним. Побудова життєвої перспективи передбачає складання життєвих планів,

які передбачають висування етапних цілей, розробку шляхів їх досягнення, і навіть рефлексію сенсу реалізації поставленої мети. Проте процес постановки життєвих цілей, висування способів реалізації у цьому віці має власну специфіку [11].

Відомо, що особливість юнацької життєвої перспективи характеризується високими претензіями і безкомпромісністю у виборі життєвих цілей, коли на перший план виходить прагнення вплинути на майбутнє, підпорядкувати його собі на противагу його плануванню, а вже побудовані плани недостатньо реалістичні.

Існуючих досліджень недостатньо для того, щоб повністю зрозуміти особливості юнацького планування та розібратися у можливих причинах виникнення психологічних складнощів на цьому шляху.

Сучасний світ, що постійно і швидко змінюється, пред'являє особливі вимоги до особистості, яка повинна прогнозувати, проектувати, планувати своє життя. У зв'язку з цим проблема життєвих планів є однією із найбільш затребуваних як у психологічній науці, так і в суспільстві. Для виявлення загальних закономірностей життєвих планів необхідно створення їхньої типології.

Типологія життєвих планів може будуватися за різними критеріями: за особливостями їхньої структури та особливостями їхнього змісту.

Розглянемо структурний підхід до типів життєвого плану. Ця типологія виділена з урахуванням аналізу теоретичних поглядів на життєвий план зарубіжних і вітчизняних психологів. На структуру життєвого плану існує кілька точок зору, узагальнивши які можна виділити структурні типи плану: життєвий план як рівні, як ієрархія, як підпорядкування, як система, як порядність, як сукупність, як ставлення смислоутворення, як організація [3].

План сприймається як багаторівневе утворення. Він локалізується у структурі базової системи психіки і складається з трьох рівнів – сенсорного,

перцептивного та мовного. При цьому план, стратегія та тактика утворюють операційний компонент регулятивної підсистеми психіки.

Деякі автори розглядають життєвий план як будь-який ієрархічно побудований процес у організмі, здатний контролювати порядок, у якому має відбуватися якась послідовність операцій. Наступні характеристики планів: джерело планів, обсяг планів, деталі планів, гнучкість планів, темп планування, координація планів, утримання плану, відвертість, сигнали зупинки [4,7].

Утвердилося уявлення про те, що як механізм формування плану виступає перебудова певних особистісних структур: план виникає в результаті ієрархізації мотивів, узагальнення та збільшення цілей, а також в результаті конкретизації цілей та мотивів, становлення, стійкого ядра ціннісних орієнтацій.

Пропонується системне уявлення про план. Науковці виділяють три загальні компоненти будь-якого плану: початковий стан, мета (або кінцевий стан) та засоби, що сполучають початковий та кінцевий стан (Сидоренко Є.А., 2001). Дані автори виділяють такі характеристики плану як життєстійкість та ефективність, проте не розкривають зміст цих характеристик. Н

Системоутворюючим чинником системи «план» у його розумінні є цілеспрямованість. Життєвий план містить такі самі компоненти, як і плани дій: суб'єкт, об'єкт плану, можливості, засоби тощо .

Життєвий план – сукупність бажаних і можливих конкретних шляхів і засобів здійснення життєвих цілей індивіда, підкреслюється необхідність системного, послідовного порядку дій, необхідних для його виконання [15,с.22].

Життєвий план визначається як сукупність рішень особистості про організацію своєї життєдіяльності у певних сферах, виділяються такі його компоненти: об'єкт плану, мотиваційно-організуюча та емоційно-оціночні складові, а також рішення про суб'єкт здійснення плану. Передбачається наступна структура життєвий план особистості: об'єкт плану – це цілі та засоби дії; мотиваційно-організаційна складова – прагнення здійснити цілі та засоби,

прагнення використовувати різні мобілізаційні прийоми, уявлення про терміни; емоційно-оціночні складові – суб'єктивна оцінка значимості власних індивідуально-психологічних особливостей як засобів здійснення плану, суб'єктивна оцінка значущості об'єкта плану, суб'єктивна впевненість у плані, емоційні переживання у зв'язку з планованим майбутнім; уявлення про суб'єкт здійснення плану.

У структурному підході не зафіксовано типи планів, проте описано типологію цілей, запропоновану Фрідманом А.Ю. Автор визначає психологічні механізми, з яких здійснюється вплив оцінок значимості життєвих цілей на їх почерговість: компенсація окремих показників значимості, блокування і розблокування реалізації життєвої мети окремими показниками значимості, недооцінка чи переоцінка величини підсумкової значимості. Цей підхід дозволив розрізнити планування високо значущих, середньо значущих і низько значимих життєвих цілей [30].

Змістовний підхід до типів життєвого плану може бути виділений на основі двох критеріїв: переважання життєвої сфери з метою життєвих планів та особливості характеристик змісту життєвих планів.

Безсумнівним є те що життєвий план не може бути зведений до однієї сфери життєдіяльності, оскільки життєдіяльність особистості представлена як мінімум трьома основними сферами – діяльності, сімейної і особистісної.

Повнота життєвого плану характеризується представленістю в плані таких складових як мотиви, цілі, засоби (дії), тимчасовий відрізок планування та уявлення про суб'єкт плану.

Залежно від цього критерію можна виділити повні (представлені всі елементи) та неповні (відсутній хоча б один елемент) життєві плани.

Під узгодженістю розуміється ступінь відповідності мотивів, цілей та засобів досягнення цілей. Залежно від наявності чи відсутності відповідності життєві плани можуть бути узгодженими та неузгодженими.

Теорія життєвого шляху особистості пропонує як основну характеристику життєвого плану особистості суб'єктність, що є прагнення і готовність суб'єкта життєдіяльності здійснити свій план. Залежно від суб'єкта здійснення життєвого плану можна виділити життєві плани, які реалізуються або самим плануючим, або іншими людьми, або залежать від обставин.

Перспектива плану – характеристика, що є тимчасовим відрізком, на який особистість з упевненістю планує своє життя. На необхідність урахування тимчасових витрат на досягнення цілей життєвого плану вказує низка авторів. Зазначається, що завдання чітко означеного терміну виконання сприяє досягненню цілей. Тимчасова перспектива життєвого плану – це тимчасовий відрізок у який особистість з упевненістю планує своє життя. Тимчасовий діапазон планування може обмежуватися кількома наступними секундами чи хвилинами чи місяцями, роками [18]. У зв'язку з цим можна виділити короткострокові та довгострокові життєві плани.

Гнучкість життєвого плану є можливість зміни порядку частин плану без шкоди щодо його виконання. Виходячи з наявності / відсутності даної можливості, можна виділити гнучкі та статичні (зміна частин плану заважає його виконанню) життєві плани.

Оптимістичність життєвого плану залежить від показників суб'єктивної впевненості у життєвому плані та емоційних переживань у зв'язку з планованим майбутнім.

Залежно від описаних показників можна виділити оптимістичний (переважання емоцій позитивного знака над емоціями негативного знака) та неоптимістичний (переважання негативних емоцій) плани.

Усвідомленість, як характеристика життєвого плану, є ступенем деталізованості кожного з компонентів. Відповідно, можна виділити усвідомлений (деталізований) та неусвідомлений (схематичний) життєві плани. Реалістичність життєвого плану являє собою інтегральну характеристику, що включає такі

його характеристики, як повнота, узгодженість, суб'єктність, гнучкість і оптимістичність. Залежно від ступеня виразності кожної з показників можна назвати реалістичні і нереалістичні життєві плани.

Реалістичність життєвого плану являє собою інтегральну характеристику, що включає такі його характеристики, як повнота, узгодженість, суб'єктність, гнучкість і оптимістичність. Залежно від ступеня виразності кожного з показників можна назвати реалістичні і нереалістичні життєві плани.

Отже, з урахуванням теоретичного аналізу ми виділили два підходи до типології життєвих планів. У рамках структурного підходу ми виділили такі типи життєвого плану: життєвий план як рівні, як ієрархія, як супідрядність, як система, як порядність, як сукупність, як організація, як відношення сенсоутворення. У рамках змістовного підходу типи життєвого плану визначено нами з погляду двох критеріїв: переважання життєвої сфери з метою життєвих планів та особливості характеристик змісту життєвих планів. За критерієм «переважання життєвої сфери з метою життєвих планів» до типології включені життєві плани, спрямовані на самореалізацію особистості (поза професією та сім'єю); життєві плани, пов'язані із постановкою цілей, що стосуються сімейної сфери; життєві плани, що ґрунтуються на професійно-кар'єрних цілях. За критерієм «особливості характеристик змісту життєвих планів» до типології включені життєві плани, що реалізуються або самим плануючим, або іншими людьми, або залежать від обставин, повні та неповні, узгоджені та неузгоджені, короткострокові та довгострокові, гнучкі та статичні, оптимістичні та неоптимістичні і неусвідомлені, реалістичні та нереалістичні життєві плани.

1. 2. Особливості життєвих планів у період юності

Юнацький вік є, мабуть, одним із найвідповідальніших періодів становлення особистості, який включає усвідомлення сенсу життя та його цілей, формування власних планів та вміння самостійно будувати свій життєвий шлях. Нині соціальна ситуація розвитку молодого покоління ускладнена ще й складнощами перебудови суспільства, переходу їх у якісно новий стан. Ми живемо в часи соціальної деконструкції, коли щодня відкидаються або руйнуються усталені переконання, знайомі переконання та погляди, що стосуються найрізноманітніших областей – від погляду на професійну діяльність та кар'єру до відносин між статями та поглядами на близькість. Неминуча за умови ламання засад, що склалися, переоцінка цінностей, їх криза найбільше проявляється у свідомості цієї соціальної групи. Питання становлення особистості в юнацькому віці стоїть особливо гостро ще й тому, що це покоління найменш інтегроване в соціальні зв'язки, найменш стійке у своїх поглядах, у поведінці, у ставленні до навколишнього світу.

Юнацький період є етапом індивідуального розвитку, під час якого формується здатність особистості систематично та практично співвідносити свої цілі, ресурси та умови для будівництва власного життя. Цей час визначається розвитком діяльності, характерної для дорослої людини, такої як вирішення професійних і виробничих завдань, виявлення суспільної позиції, здійснення важливих для суспільства вчинків чи дій, а також будівництво власної сім'ї та інше [6].

Межі юності пов'язані з обов'язковою участю особи в суспільному житті. У цей період особа робить важливий вибір у визначенні внутрішньої, ціннісної позиції, що є складним процесом. Молода людина, аналізуючи загальнолюдські цінності та порівнюючи їх із власними схильностями та ціннісними орієнтаціями, повинна свідомо переосмислити або прийняти історично умовлені норми та цінності, які визначали її поведінку у дитинстві та підлітковому віці.

Цей процес формує власну життєву позицію та допомагає конструювати життєві плани.

Юність характеризується як період активного формування соціальних потреб, таких як самовизначення, повага та прийняття іншими людьми. Протягом цього періоду особі необхідно створити свій життєвий план та вирішити питання про свою ідентичність (професійне та особистісне самовизначення). У пошуку сенсу життя формується світогляд, розширюється система цінностей, створюється моральний фундамент, який допомагає подолати перші труднощі в житті. Молода людина краще розуміє світ навколо себе і себе саму, починає бути справжньою собою [12].

Молоді люди починають роздумувати про мету свого існування та те, як вони бажають прожити своє життя. Відомо, що проблема сенсу життя має не лише філософський аспект, але й практичний. Відповідь на це питання може бути знайдена як у внутрішньому світі особистості, так і у зовнішньому світі, де розкриваються її здібності. Це, в свою чергу, створює дефіцит, який часом викликає болісні відчуття в юності.

Пошук сенсу життя, замкнений лише на самому собі, може виглядати як вправа мислення, що ґрунтується на світогляді молодої людини, і часом цей пошук призводить до стійкого егоцентризму та відсутності спрямованості на зовнішній світ. Особливо це стосується молодих чоловіків із вираженими рисами невротизму або схильними до нього, обумовленими певними особливостями їх попереднього розвитку, такими як низька самооцінка та проблеми у взаємодії з іншими людьми [29].

Розвиток особистості можна розглядати через вибудовування свого досвіду за допомогою контакту із середовищем (як соціальним, так і фізичним). У будь-якому контакті можна умовно виділити три послідовні кроки, або стратегії: первинне орієнтування в ситуації. Це фаза побудови безпеки, забезпечення стабільності, задоволення базових потреб; створення та утримання

образу того (чи чого), з чим людина має справу; здійснення дії, спрямованої на досягнення результату.

З кожною з цих стратегій співвідносяться певні соціальні потреби, цінності та особисті цілі, які в сукупності становлять певний тип ціннісної спрямованості. З урахуванням цього розглянемо такі типи ціннісної спрямованості/

1. Шизоїдний тип. Провідна потреба – у задоволенні базових біологічних потреб, забезпеченні безпеки (як об'єктивної, і суб'єктивно сприйманої). У зв'язку з домінуванням цієї потреби – у соціальних контактах прагнення уникати тісної прихильності, утримувати дистанцію, уникати конфліктів. Якщо дана потреба домінує і залишається актуальною тривалий час, то вона призводить і до формування специфічного набору індивідуалістичних цінностей – у матеріальній стабільності та добробуті, стійкій позиції в житті тощо. Відповідно, цілі такої особистості будуть пов'язані з мінімумом ризиків, а життєві плани можуть бути ретельно продумані та деталізовані.

2. Невротичний тип. Головна потреба – у встановленні та підтримці близьких відносин, дружніх зв'язків, близькості, сильна потреба в інших. У соціальних контактах виявлятиметься через порушення дистанції у бік зближення, утримування у злитті (симбіозі), залежності від інших. Домінуючі цінності – відносини, близькість, «ми», приналежність групі. Швидше колективістські цінності (важливість думки більшості, опора на авторитети). Цілі будуть багато в чому пов'язані з можливістю реалізації відносних цінностей – бути в групі, мати соціальну підтримку, хороші стабільні відносини (заради відносин, а не заради безпеки, як у шизоїдного типу).

3. Нарцисичний тип. Основна домінуюча потреба – в успіху, у досягненні цілей заради досягнення, перфекціонізм та самовдосконалення. У соціальних контактах переважають крайня індивідуалізація, віддаленість від інших, знецінення відносин, утримання дистанції (зі страху зустрітися з фактом, що

його життя та дії можуть не мати значення для інших). Провідні цінності – максимальний саморозвиток і самовдосконалення, досягнення ідеалу «Надлюдини». Цілі можуть бути дуже різні, але суть їх – у досягненні найвищих меж людських можливостей, в орієнтації на авторитети, порівнянні себе з ними та спроби скоригувати себе, щоб максимально повно відповідати.

1. 3. Структура і динаміка формування життєвої стратегії в юнацькому віці

В епоху непостійної соціально-економічної ситуації в суспільстві актуальним стає питання планування та проектування індивідуального життєвого шляху. Чим раніше молоді люди стають «авторами» свого життя та розробляють свою життєву стратегію, тим ефективніше вони можуть реалізувати свої можливості. Важливою передумовою для самореалізації визначається своєчасне формування життєвої стратегії.

Аналіз психологічних досліджень щодо формування життєвих стратегій особистості показав, що науковці розглядають цю проблему з різних позицій. Деякі вважають її проблемою вибору життєвого шляху, інші розглядають як побудову тимчасової перспективи, а треті дивляться на це як формування життєвої перспективи (Р. Кастенбаум, К. Левін, Ж. Нюттен, Л. Франк), або як вибір варіанта життя або як формування життєвої стратегії [15,17].

На підставі теоретичного аналізу сучасних досліджень проблеми формування життєвих стратегій особистості ми пропонуємо такі визначення «життєвої стратегії особистості»:

1. «Життєва стратегія особистості» вирізняється тим, що вона передбачає свідоме та систематичне планування і конструювання власного життя. Це не лише про вибір конкретних цілей чи шляху досягнення успіху, але і про розробку та узгодження систематичного підходу до життєвих викликів. Ця

стратегія може включати в себе різні етапи, такі як усвідомлення цінностей, визначення життєвих цілей, формулювання планів та дій, а також постійний аналіз та корекція шляху у відповідності до змін у житті чи цінностях. Це підкреслює активну роль особистості в конструюванні власного майбутнього, роблячи свідомі вибори та діючи відповідно до власних цілей і цінностей.

2. «Життєва стратегія особистості» як система, що складається з взаємопов'язаних та взаємовпливових елементів, є доречною. Це визнає той факт, що формування стратегії життя включає в себе комплексний набір аспектів, які взаємодіють між собою. Важливо зазначити, що ця система може бути унікальною для кожної особистості, оскільки враховує її індивідуальні особливості, цінності та мету. З одного боку, вона включає в себе зміст майбутнього життєвого шляху, такий як обрана життєва позиція та сукупність життєвих цінностей. З іншого боку, ця система також має організаційні характеристики, які визначаються як критерії сформованості життєвої стратегії [4].

Такий підхід підкреслює важливість розглядання життєвої стратегії як комплексної системи, яка включає в себе різні аспекти і фактори, взаємодія яких визначає життєвий шлях особистості.

З одного боку, це зміст майбутнього життєвого шляху. Він визначається вибором життєвої позиції (узагальнення суб'єктивних та об'єктивних особистісних досягнень, що відкривають ту чи іншу перспективу життєвого руху, сукупність життєвих цінностей індивіда, що дозволяють так чи інакше будувати образ ідеального майбутнє) і життєвих цілей особистості (що характеризують домінуючу сферу життя особистості життя людини).

З іншого боку, можна говорити про організаційні характеристики життєвої стратегії, які одночасно виступають критеріями її сформованості. Це протяжність тимчасової перспективи (наскільки далеко в майбутнє людина планує власне життя і наскільки глибоко в минуле звертається за необхідним

життєвим досвідом), напрямок тимчасової перспективи (минуле-сьогодення-майбутнє), тобто психологічна орієнтація в часі і, відповідно, життєві плани і, нарешті, структурованість запланованого життєвого шляху (наскільки насичені подіями різні заплановані періоди життя людини, які етапи життєвого шляху структурованіші, які менш).

Життєва стратегія особистості є внутрішнім утворенням, яке може бути охарактеризоване як система осмислених життєвих цілей, ціннісних орієнтацій та конкретної життєвої позиції. Особистість, яка має сформовану стратегію життя, має здатність планувати своє майбутнє докладно. Кожен етап життєвого шляху наповнений передбачуваними подіями, а життєва мета представлена у вигляді кроків для її реалізації на кожному етапі.

Цей підхід до життєвого планування вказує на систематичний підхід особистості до свого розвитку та досягнення поставлених цілей. Формулювання життєвих цілей, узгоджених з цінностями та життєвою позицією, створює основу для стабільності та напрямку в особистісному розвитку.

Людина як суб'єкт аналізує події свого життя, їх зміни, вплив на нього, оцінює власні можливості та особистісні особливості. Вона здатна виходити за межі власного «Я» в аналізі ситуації та прогнозує подальші зміни свого життя. Відповідно до цього відбувається планування майбутнього та вибудовується життєва стратегія особистості.

Розглядаючи основні характеристики життєвих стратегій особистості у юнацькому віці, можна сказати, що у їх свідомості присутня ще недостатня структурованість образів майбутнього, може домінувати низька представленість у свідомості віддаленої тимчасової перспективи, орієнтація переважно на найближчу або віддалену тимчасову перспективу. У майбутньому може домінувати образ себе з погляду розвитку різних особистісних якостей, а планування майбутнього лише на найближчу перспективу, що значною мірою може бути пов'язане із зовнішніми організаційними факторами (необхідність

складати сесію, відвідування університетських заходів). Студенти можуть володіти прагненням досягнення цілей, але відсутністю планів щодо їх реалізації. Несформованість життєвої стратегії у період юнацтва може суттєво ускладнювати процес їх самореалізації.

Отже, необхідно у студентський період життя молодих людей надавати їм допомогу у побудові життєвої стратегії. А це, у свою чергу, буде більш ефективним, якщо ми зможемо визначити, на якому етапі формування стратегії особистість перебуває в даний момент.

Розглянемо модель формування життєвої стратегії особистості, що включає кілька етапів:

1. Вихід у рефлексивну позицію та установка на формування власного майбутнього є ключовим етапом в особистісному розвитку. Для успішної реалізації цієї установки необхідна проспективна рефлексія – здатність виявляти рефлексію, яка виходить за межі минулих подій і підготовлює майбутню діяльність і життєдіяльність. Це включає в себе здатність мислення уявити можливі події, дії та їхні можливі наслідки [11].

Рефлексія, яка об'єднує ретроспективний та проспективний аспекти, дозволяє аналізувати життєві обставини, що діють у теперішньому, враховуючи їх вплив на формування бажаного майбутнього та використання наявних життєвих здібностей. Цей процес сприяє усвідомленню потреб, цілей та можливостей, що важливо для конструктивного планування та досягнення особистісних амбіцій.

Життєві здібності людини ми розуміємо як здібності свідомості, що включає «Я-концепцію», самосвідомість, активність, а також здатність до організації часу життя; життєві обставини – це та система відносин, соціально-економічні умови, в яких живе і функціонує індивід, залежно від життєвих здібностей особистість будує власну стратегію життя або вибирає варіант, пропонований суспільством.

2. Вибір культурних та прийнятих ціннісних орієнтацій особистістю. Визначення індивідуальної ієрархії життєвих цінностей стає суттєвим фактором у життєвих виборах на протязі всього існування людини. Цей етап тісно пов'язаний з формуванням світогляду особистості та виражає її пріоритети та прагнення. Після рефлексивного виходу та ухвалення установки на формування життєвої стратегії, вибір культурних та ціннісних орієнтацій вимагає самовизначення особистості у діяльнісних позиціях: встановлення цілей, планування, проектування та реалізація відповідного комплексу дій.

Цей процес передбачає свідомий вибір особистістю тих цінностей, які вона вважає ключовими та визначаючими для свого життя. Індивідуальна ієрархія цінностей слугує визначальним керівником у прийнятті рішень, визначенні пріоритетів та створенні основи для особистісного розвитку та досягнення цілей.

3. Цілевизначення як процес постановки мети. Цілевизначення – це процес усвідомлення та формулювання образу бажаного майбутнього, який стає метою для зусиль та дій особистості. Під час цього процесу виникає ясне уявлення про те, до досягнення якого образу особистість направить свої потужності та інтенсивно здійснюватиме свою діяльність.

Ієрархія цінностей, світогляд та усвідомлення власних можливостей та умов діяльності стають ключовими факторами, що визначають кінцеву мету життєвої стратегії. Вони взаємодіють, впливаючи на обрані цілі та допомагаючи особистості орієнтуватися у великому обсязі інформації і можливостей, що визначають її шлях у досягненні поставленої мети.

4. Планування та конструювання системи подій для досягнення бажаного майбутнього. Цей етап характеризується створенням системи кроків для реалізації життєвої мети. Для досягнення цієї мети передбачається послідовність подій, що взаємодіють з особистістю. Важливою рисою ефективної життєвої стратегії є наявність каузальних (причинно-наслідкових та

цільових) зв'язків між подіями, оскільки це визначає взаємозв'язок минулого, сьогодення та майбутнього.

На даному етапі відбувається вибір ефективних шляхів подолання життєвих труднощів, що включає в себе прийняття рішень та вибір стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях. Також важливим елементом є організація життєвого шляху та внесення змін у життєву стратегію. Активний пошук та освоєння нових сфер життя, розширення меж існуючих життєвих ситуацій є відображенням стратегічного вибору особистості у вирішенні конфліктів та пристосуванні до змін. Це прагнення розширити горизонти життєвого досвіду, активно змінювати оточення та творчо розвиватися.

5. Створення структурного плану майбутнього життєвого шляху. Результатом цього етапу є структурний план майбутнього життєвого шляху, який може бути виражений системою життєвих подій, включаючи поворотні точки, які мають відбутися у майбутньому. У сформованій життєвій стратегії план подій має протяжність тимчасової перспективи до старості. Він орієнтований на досягнення цілей, ураховуючи взаємозв'язок та спрямованість в майбутнє [13].

Структурний план є описом способу реалізації життєвої мети та визначає послідовність подій, які призведуть до її досягнення. Важливою рисою цього плану є відсутність конфліктів між різними цілями, а також урахування тимчасового аспекту в майбутньому.

Своєчасне виявлення відхилень у формуванні стратегії від моделі дозволить забезпечити ефективну підтримку молоді у побудові їхнього майбутнього та самореалізації.

Висновки до Розділу I

У сучасному світі дуже важливо планувати своє життя для того, щоб реалізувати всі цілі. Багато молодих людей вже у старших класах мають чіткі плани щодо того, де вони навчатимуться після школи. Тим не менш, більшість не має уявлення про те, що вони хочуть досягти в житті, що буде після того, як вони здобудуть професію, чи буде вона їм до душі, чи зможуть вони реалізуватися в рамках неї. Це відбувається тому, що багато хто вибирає професію виходячи тільки із зовнішніх факторів – престижності, схильності до певних предметів, бажання батьків.

У процесі навчання у вищих та середніх спеціальних закладах життєві плани молодих людей конкретизуються, студенти осмислюють не лише цілі, а й засоби їхнього досягнення. Для того, щоб зрозуміти сучасне покоління, необхідно виявляти та аналізувати їх цінності, життєві плани та цілі, стратегії їхньої поведінки.

Життєві плани молоді досліджуються у різних науках – психології, економіці, соціології, політології, філософії тощо. Поняття життєвого шляху спочатку аналізувалося у межах психології, а надалі цією проблематикою почали займатися соціологи.

Життєвий план – це сукупність бажаних і можливих шляхів та засобів здійснення життєвих цілей індивіда, при цьому підкреслюється необхідність системного, послідовного порядку, дій, необхідних для його виконання.

Життєві плани студентів залежать від індивідуального вибору ними головних життєвих цілей і цінностей, що визначають мотиви діяльності майбутніх фахівців, їх здійснення – від здібностей молодих людей, що зумовлюють успішність цієї діяльності. Крім того, на визначення та реалізацію життєвих планів величезний вплив мають економічні, політичні, соціальні та культурні процеси, що існують у сучасному суспільстві. Динаміка сучасного розвитку нашого суспільства характеризується хаотичністю та

непередбачуваністю, зростанням соціальних ризиків та загроз, стихійністю та кон'юнктурністю формування попиту на професії та заняття.

Війна може мати значний вплив на життя молоді, змінюючи їхні умови життя, перспективи та життєві шляхи. Вплив війни на молодь може бути різноманітним і включати різні аспекти: 1. Безпека та фізичний стан. Військовий конфлікт може створювати небезпечні умови для молоді, включаючи ризики травм та загибелі. Це може викликати страх та стрес, наслідки для фізичного та психічного здоров'я. 2. Освіта та розвиток. Війна може призвести до перерви в системі освіти через закриття шкіл, університетів або внутрішнього доступу до освітніх можливостей. Це може суттєво вплинути на розвиток та кваліфікацію молоді. 3. Економічна нестабільність. Війна часто супроводжується економічною нестабільністю, що може вплинути на можливості для заробітку та кар'єрного розвитку молоді. Великі економічні втрати можуть ускладнити життя молоді в таких аспектах, як житло, харчування та доступ до здоров'я. 4. Міжособистісні відносини. Війна може впливати на відносини між молоддю, включаючи розділення сімей та внутрішньо близьких. Це може призвести до психологічних труднощів та посилювати соціальну ізоляцію. 5. Психічне здоров'я. Спостереження жорстокості війни, втрата та постійний стрес можуть викликати проблеми з психічним здоров'ям. Молодь може стикатися з тривогами, депресією та посттравматичним стресовим розладом.

Молодь може відчувати емоційний тиск, який впливає на їхню здатність чітко бачити своє майбутнє. Психологічна підтримка може бути важливою для подолання цих викликів.

РОЗДІЛ II. . ЕМПІРЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНСТРУЮВАННЯ ЖИТТЄВИХ ПЛАНІВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ.

2.1. Опис психодіагностичних методик

Емпіричне дослідження було проведене на базі Львівського державного університету внутрішніх справ та спрямоване на аналіз психологічних чинників конструювання життєвих планів осіб юнацького віку в умовах війни. У дослідженні взяли участь студенти 1 та 4 курсів, їхня кількість складала 50 осіб, віком від 18 до 20 року.

Для отримання психологічних даних використовувалися наступні психодіагностичні методики:

- Тест смисложиттєвих орієнтацій;
- Самоактуалізаційний тест (САТ) Ю.Є. Альшиної, Л.Я. Гозмана, М.В. Загика і М.В. Кроза;
- Опитувальник часової перспективи Зімбардо;
- Тест «Усвідомленість життєвих цілей» Е.Карапешта.

Тест смисложиттєвих орієнтацій дозволяє визначати рівень значимості у житті та включає в себе використання наступних шкал:

1. Мета в житті:

- Описує спрямованість особистості на визначення цілей та сенсу власного існування.

2. Процес життя:

- Вимірює рівень інтересу та емоційної насиченості усіх аспектів життя.

3. Результативність життя:

- Визначає задоволеність самореалізацією та досягненням поставлених цілей.

4. Локус контролю-Я:

- Відображає самосвідомість та відчуття контролю над власним життям.

5. Локус контролю-життя:

- Визначає відчуття керованості власним життям.

1. Самоактуалізаційний тест (САТ)" Ю.Є. Альошиної, Л.Я. Гозмана, М.В. Загика і М.В. Кроза. Цей тест вимірює рівень самоактуалізації за допомогою таких шкал:

- Орієнтації в часі: Сприйняття особистістю минулого, теперішнього та майбутнього.
- Підтримка: Відчуття підтримки та розуміння з боку навколишнього середовища.
- Ціннісні орієнтації: Оцінка важливості різних цінностей у житті.
- Гнучкість поведінки: Здатність адаптуватися до нових ситуацій.
- Сензитивність: Схильність до емоційної реакції та розуміння власних почуттів.
- Спонтанність: Здатність до творчого та несподіваного підходу до життя.
- Самоповага та самоприйняття: Оцінка внутрішньої цінності себе та прийняття власної особистості.
- Погляд на природу людини: Розуміння внутрішньої суті людей та їхніх потреб.
- Синергічність: Здатність поєднувати різні аспекти життя для досягнення гармонії.
- Прийняття агресії: Ставлення до виявлення та прийняття власної агресії.
- Контактність: Здатність встановлювати та утримувати стосунки.
- Пізнавальні потреби: Бажання отримувати нові знання та розширювати світогляд.
- Креативність: Здатність до творчого мислення та діяльності.

Ці шкали визначають різні аспекти особистості та її розвитку в умовах війни, дозволяючи здійснити більш глибокий та комплексний аналіз психологічних характеристик учасників дослідження.

2. Опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо – метою опитувальника є визначення того, як студенти в двох різних групах сприймають час та його перспективу, а також виявлення можливих відмінностей у їхній орієнтації щодо часу. Додатково, опитування спрямоване на аналіз поведінки студентів і вивчення зв'язку між їхніми часовими уявленнями та рівнем їхньої прив'язаності до різних аспектів життя.

Опитувальник має структуру, що складається з 5 шкал та 56 запитань. Кожне запитання пропонує шкалу відповідей від 1 до 5, де 1 означає "зовсім не характерно/зовсім не правдиво", 2 - "не характерно/не правдиво", 3 - "нейтрально", 4 - "характерно/правдиво", 5 - "дуже характерно/дуже правдиво". Опитувальник включає такі шкали: "негативне минуле", "гедоністичне теперішнє", "майбутнє", "позитивне минуле" та "фаталістичне теперішнє". Ці шкали дозволяють розкрити суб'єктивне сприйняття часу та відповідну поведінку досліджуваних у різних сферах їхнього життя. Вищі показники за кожною з цих шкал вказують на більш виражену відповідну тенденцію. Бал за конкретною шкалою розраховується як середнє арифметичне відповідних пунктів.

Опитувальник часової перспективи Філіпа Зімбардо включає наступні шкали:

1. Негативне минуле: Ця шкала вимірює схильність особистості дивитися на минуле з негативною оцінкою. Високі бали на цій шкалі свідчать про те, що людина схильна до роздумів про негативні аспекти свого минулого, такі як провали, ризики або невдачі.

2. Гедоністичне теперішнє: Ця шкала вимірює тенденцію особистості жити в моменті, насолоджуючись миттєвими задоволеннями і комфортом.

Високі бали на цій шкалі вказують на те, що людина часто фокусується на поточних насолодах і відкладає важливі справи на потім.

3. Майбутнє: Ця шкала вимірює ступінь, до якої особистість орієнтується на майбутнє і має довгострокові плани та цілі. Високі бали на цій шкалі вказують на те, що людина має чіткі майбутні плани і бажання досягти успіху у майбутньому.

4. Позитивне минуле: Ця шкала вимірює тенденцію особистості дивитися на минуле з позитивною перспективою, фокусуючись на вдачах, досягненнях та приємних спогадах. Високі бали на цій шкалі свідчать про те, що людина схильна до відчуття вдячності та задоволення від свого минулого.

5. Фаталістичне теперішнє: Ця шкала вимірює ступінь, до якої особистість вірить у вплив зовнішніх факторів на своє життя і відчуває себе безсиллим або безпомічним у вирішенні проблем. Високі бали на цій шкалі свідчать про те, що людина може відчувати безнадійність або відсутність контролю над своїм життям.

3. Тест "Свідомість життєвих цілей" Е.Карапешта включає дві шкали для вимірювання певних аспектів. Перша шкала "ставлення до життя" (Шкала А) оцінює ставлення особистості до життя та її відповідальність за формування та досягнення життєвих цілей. Вона включає шість питань (1, 3, 5, 7, 9, 11). Друга шкала "структурованість вільного часу" (Шкала Б) визначає, як глибоко і свідомо особисті цілі впливають на структуру використання вільного часу. Ця шкала також містить шість питань (2, 4, 6, 8, 10, 12).

Тест спрямований на виявлення рівня усвідомленості особистістю щодо своїх життєвих цілей та можливого протиріччя між глибиною цілей і способами використання вільного часу. Він допомагає особистості усвідомити та оцінити свої цілі, а також обрати напрямок для подальшого самовдосконалення.

Важливо відзначити, що гармонійний розвиток особистості пов'язаний із зворотною залежністю між балами обох шкал: високі оцінки на Шкалі Б можуть вказувати на низькі показники на Шкалі А і навпаки. Порушення цієї залежності може вказувати на дисгармонію в розвитку особистості, кризовий період або внутрішній конфлікт. У такому випадку рекомендується подальше дослідження для виявлення джерела протиріччя та спрямованих заходів на гармонізацію.

2.2. Аналіз отриманих результатів у рамках описового та порівняльного аналізу

Після проведення аналізу методик емпіричних досліджень ми отримали такі результати.

Згідно з методикою "Самоактуалізаційний тест (САТ)", як для студентів 4 курсу, так і для студентів 1 курсу, спостерігається явище псевдосамоактуалізації. Це означає, що вони мають намір представити себе у найкращому світлі. Практично у всіх аспектах цієї методики студенти обох курсів демонструють значний середній рівень.

Щодо шкали "Підтримка", середній рівень спостерігається у всіх студентів 1 та 4 курсів. Це означає, що вони мають певне співвідношення між самоорієнтацією та орієнтацією на інших. Вони виявляють чутливість до схвалення, прихильності та доброго ставлення з боку інших людей. Вони вільні, але не через боротьбу з іншими. У своїх діях вони керуються власними почуттями і думками, критично сприймають вплив зовнішніх факторів і творчо розвиваються, розширюючи свої початкові принципи.

Щодо шкали "Ціннісні орієнтації", високий рівень спостерігається у студентів як 1, так і 4 курсів. Це свідчить про те, що вони в основному дотримуються ідеалів і цінностей, характерних для самоактуалізованих особистостей. Даний рівень спостерігається у 86% студентів 4 курсу та 95% студентів 1 курсу (рис.1).

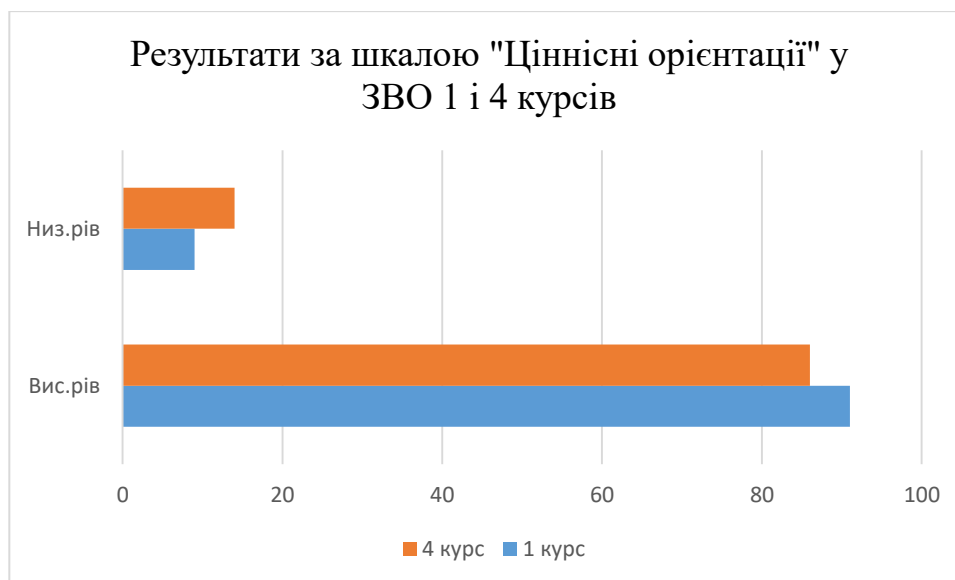

Рис.1. Порівняння результатів за шкалою «Ціннісні орієнтації» у студентів 1 і 4 курсів

За шкалою "Гнучкість поведінки" виявлено, що у 91% студентів обох груп, які навчаються в умовах війни, спостерігається середній рівень. Це означає, що вони демонструють здатність адаптуватися до непередбачуваних обставин та використовувати стандартні принципи та оцінки у своїй поведінці.

Щодо шкали "Сензитивність", середній рівень спостерігається у 74% студентів обох курсів. Це свідчить про те, що вони мають розвинуту здатність відчувати свої емоції та потреби, навіть у складних умовах воєнного конфлікту.

Щодо шкали "Спонтанність", у студентів обох курсів спостерігається однаковий рівень, що свідчить про їхню здатність виражати свої почуття та залишатися вірними собі, при цьому розумно контролюючи свою поведінку.

Щодо "Самоповаги", середній рівень спостерігається у 59% студентів 4 курсу та 61% студентів 1 курсу. Це вказує на їхню здатність приймати і ставитися до себе з повагою, навіть у важких умовах конфлікту.

Щодо "Самоприйняття", 75% студентів з обох курсів мають середній рівень. Це свідчить про те, що вони здатні приймати себе такими, які вони є, незважаючи на виклики, що вони зустрічають.

На шкалі "Уявлення про природу людини" середній рівень виявлено у 62% студентів 4 курсу та 70% студентів 1 курсу. Це свідчить про те, що вони розглядають людину як складну сутність, яка поєднує в собі як добро, так і зло, навіть у воєнний час.

Щодо "Синергічності", 55% студентів 4 курсу та 48% студентів 1 курсу виявляють здатність розуміти взаємозв'язки у всіх аспектах життя та відмічають, що протилежності не завжди є антагоністичними.

На шкалі "Прийняття агресії", 76% студентів 4 курсу та 87% студентів 1 курсу мають середній рівень. Це свідчить про їхню здатність приймати свою агресивність як природну, але контрольовану властивість, навіть у складних умовах воєнного конфлікту.

На шкалі "Пізнавальні потреби" 41% студентів 4 курсу та 52% студентів 1 курсу проявляють середній рівень. Це вказує на їхній інтерес до здобуття знань про світ, навіть у воєнний період.

Щодо "Креативності", середній рівень виявлено у 65% студентів 4 курсу та 82% студентів 1 курсу, що свідчить про їхню здатність до творчого мислення та діяльності.

Лише дві шкали, "Контактність" та "Орієнтація в часі", розкривають особливості студентів у воєнний період з психологічної перспективи.

Шкала «Контактність» вказує на соціальну активність та здатність студентів легко встановлювати та підтримувати зв'язки з іншими. У воєнний період це особливо важливо, оскільки зближення та підтримка однокурсників можуть бути важливими факторами для подолання стресу та емоційного перевантаження. Спільність у діях та відчуття спільної мети, що виникають у результаті таких контактів, можуть сприяти формуванню солідарності та ефективного функціонуванню групи в умовах війни. У студентів 4-го курсу спостерігається високий рівень контактності у 53%, тоді як у студентів 1-го курсу ця цифра складає 47% (рис 2.)

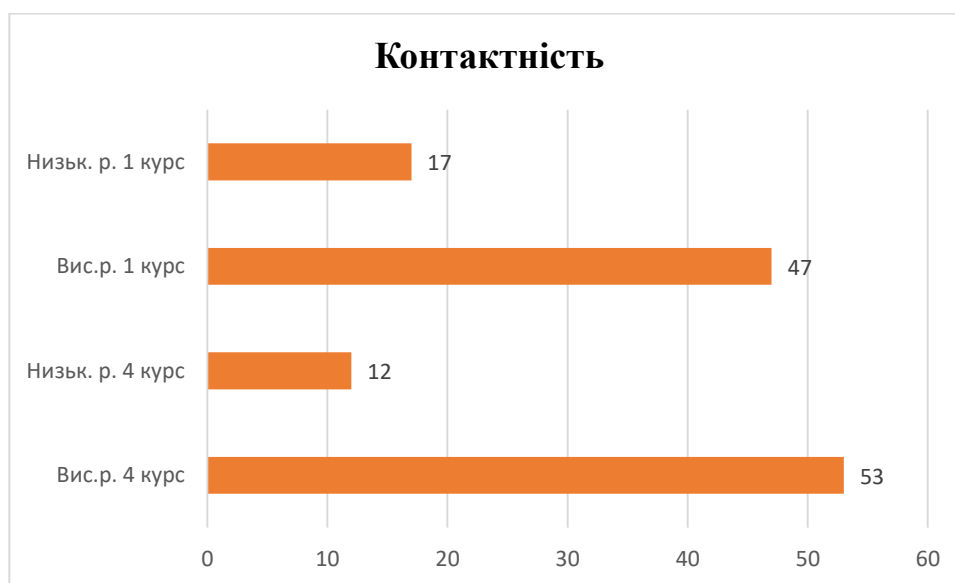

Рис. 2. Порівняння результатів за шкалою «Контактність» у студентів 1 і 4 курсів

Шкала «Орієнтація в часі» говорить про те, як студенти сприймають часові рамки та власну життєву перспективу. Ті, хто живуть у минулому, можуть бути схильні до переживання та відчуття провини, що може заважати їм ефективно функціонувати у сучасних умовах. Тим, хто орієнтується у майбутньому, може бракувати зосередженості на теперішньому моменті та реалізації поточних завдань. Але студенти, які здатні раціонально використовувати свій час, дивлячись на минуле як на досвід та на майбутнє як на можливість для розвитку, можуть мати кращу адаптивність до змін у воєнних умовах. У студентів 4-го курсу у 40% виявлено низький рівень орієнтації в часі, тоді як у студентів 1-го курсу ця цифра складає 33% (рис 3.).

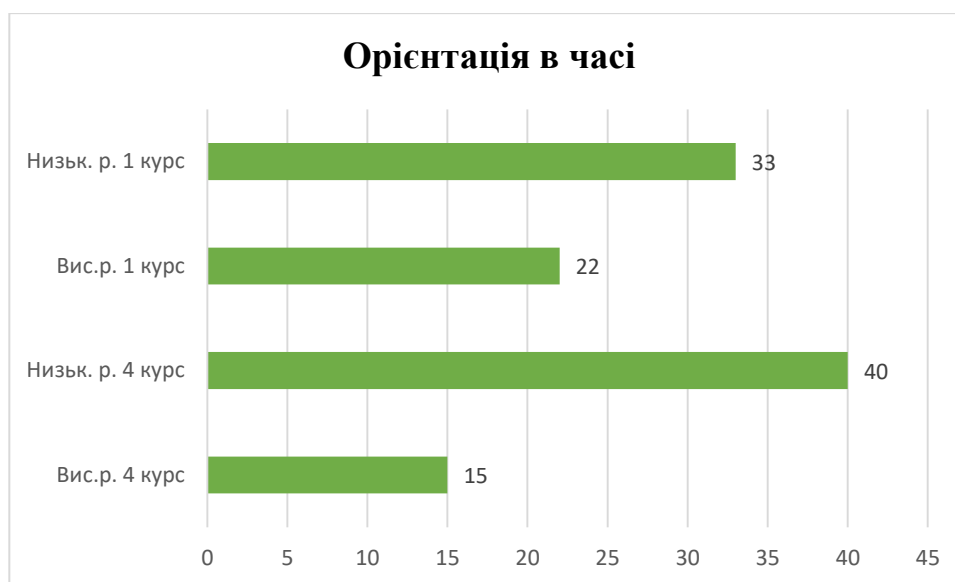

Рис. 3. Порівняння результатів за шкалою «Орієнтація в часі» у студентів 1 і 4 курсів

Аналізуючи результати цієї методики в умовах війни, можна зробити висновок, що рівень самоактуалізації студентів 1 та 4 курсу практично ідентичний. Важливо відзначити, що всі досліджувані особи перебувають у процесі самоактуалізації, що може свідчити про їхню здатність до розвитку та самовдосконалення навіть в умовах війни.

На основі аналізу "Тесту смисложиттєвих орієнтацій" Д.О. Леонтєва ми отримали такі висновки:

У контексті воєнних умов, за шкалою «Ціль в житті», виявлено, що у 49% студентів обох курсів спостерігаються показники на рівні норми. Це свідчить про наявність у них конкретних життєвих цілей, які надають життю змісту, спрямованості і перспективи.

Для 42% студентів 4 курсу характерною є тенденція до створення цілей, плани яких не мають реальної опори в сучасності і не підкріплюються особистою відповідальністю за їх втілення. Натомість, серед студентів 1 курсу такі особливості виявлені лише у 14%.

Проте для 44% студентів 1 курсу характерним є життя наразі або навіть у минулому. Ця тенденція спостерігається лише у 5% студентів 4 курсу.

У контексті воєнних подій, аналізуючи шкалу «Процес життя», виявлено, що у 53% студентів 4 курсу та 46% студентів 1 курсу спостерігаються показники, що відповідають нормі. Це означає, що для цих осіб характерне сприйняття свого життя як цікавого, емоційно насиченого і наповненого змістом.

Для 41% студентів 4 курсу характерні високі показники, що свідчить про те, що вони живуть моментом. Аналогічна тенденція помічена у 22% студентів 1 курсу. Проте, у 30% студентів 1 курсу виявлений низький рівень, що описує їх як незадоволених своїм життям у сучасності. Це може свідчити про те, що для них значущими є спогади про минуле або прагнення досягнення певної мети у майбутньому. Проте така тенденція характерна лише для 9% респондентів 4 курсу.

У контексті воєнного стану, за шкалою «Результативність життя або задоволеність самореалізацією», високі оцінки виявлені у 62% студентів 4 курсу та у 33% студентів 1 курсу. Це свідчить про те, що вони сприймають своє життя як досвід, в якому все зв'язане з минулим, проте це минуле надає сенс залишку життя.

Низькі оцінки за цією шкалою відзначені у 8% студентів 4 курсу та 29% студентів 1 курсу, що свідчить про їхнє незадоволення пройденим життям. Середні оцінки помічені у 23% студентів 4 курсу та у 43% студентів 1 курсу, вказуючи на те, що вони задоволені перебігом свого життя та відчують його продуктивність і осмисленість.

За шкалою «Локус контролю – «Я» («Я» - господар життя)», високі показники виявлені у 67% студентів 4 курсу та у 34% студентів 1 курсу. Це свідчить про їхнє уявлення про себе як про сильну особистість, яка має достатню свободу вибору, щоб побудувати своє життя відповідно до своїх цілей та уявлень про його сенс.

Низькі оцінки за цією шкалою спостерігаються у 3% студентів 4 курсу та у 26% студентів 1 курсу. Ці особи не вірять у свої здатності контролювати події у власному житті.

Середні оцінки помічені у 25% студентів 4 курсу та у 47% студентів 1 курсу, що свідчить про наявність адекватних уявлень про власну особистісну силу.

За шкалою "Локус контролю-життя, або керованість життя", у 26% студентів 4 курсу та у 18% студентів 1 курсу спостерігаються високі бали. Це означає, що вони вірять у здатність людини контролювати своє життя, вільно приймати рішення та втілювати їх у життя.

Низькі бали помічені у 9% студентів 4 курсу та у 38% студентів 1 курсу. Це свідчить про їхнє переконання у тому, що життя людини непідвладне свідомому контролю, що свобода вибору є ілюзорною і безглуздо планувати щось на майбутнє.

Середні оцінки помічені у 66% студентів 4 курсу та у 46% студентів 1 курсу, що свідомо ставляться до питання контролю над власним життям.

Загальна оцінка смисложиттєвих орієнтацій студентів 4 курсу показує, що 94% з них мають високий рівень, тоді як лише 7% відзначаються низьким рівнем. У студентів 1 курсу пропорції виглядають наступним чином: 64% високий рівень, 26% середній рівень, а 14% – низький рівень.

Умови війни можуть впливати на смисложиттєві орієнтації студентів. Наприклад, високий рівень смисложиттєвих орієнтацій у студентів 4 курсу може свідчити про їхню здатність знаходити сенс і мету у житті, незважаючи на складні умови війни. Низький рівень, навпаки, може вказувати на те, що вони можуть відчувати втрату орієнтації та важкість знаходження сенсу в таких умовах. У студентів 1 курсу, високий рівень смисложиттєвих орієнтацій може свідчити про їхню готовність до стикання з викликами та пошук сенсу в умовах

війни. Тим часом, низький рівень може вказувати на те, що вони можуть бути більш вразливими до стресу та втрати орієнтації під час конфлікту.

За методикою "Усвідомленість життєвих цілей" Е.Карापешта ми отримали наступні результати.

Згідно з одержаними результатами, за шкалою «Ставлення до життя», 28% студентів проявляють різнобічний інтерес до життя, мають мети та чітке бачення цікавого життя; 68% з опитаних студентів беруться за справи, але не завершують їх до кінця, їх дозвілля минає без користі для них; лише 5% демонструють бездумне ставлення до життя (рис.4).

Рис. 4. Порівняння результатів за шкалою «Ставлення до життя»

За шкалою «Структурованість вільного часу» 36% студентів витрачають вільний час бездумно; 59% вони працюють, але залишаються замкнутими, проводячи час у самотності, тоді як лише 8% опитаних студентів сконцентровані на певних життєвих цілях.

Рис. 5. Порівняння результатів за шкалою «Структурованість вільного часу»

Отже, в умовах війни студенти зазнають значних викликів і стресів, що може впливати на їх ставлення до життя та вільний час. За результатами опитування видно, що частина студентів проявляє різнобічний інтерес до життя, маючи чіткі мети та бажання жити цікаво. Однак, існує і значна частина тих, хто береться за справи, але не завершує їх, можливо через надмірний стрес чи відчуття безпорадності у непередбачуваній ситуації війни. Деякі студенти проводять вільний час несистематично та без користі для себе, можливо, шукаючи втіхи в непевних умовах війни. Крім того, багато з них працюють, але залишаються замкнутими, можливо, внаслідок стресу та втоми від постійної напруги. Така поведінка може бути наслідком нестабільності та загрози війни, що впливає на їхнє психічне становище та відношення до життя в цілому.

Порушення зворотної залежності між показниками шкал також може свідчити про те, що студенти переживають кризу становлення, де деякі аспекти їхньої особистості можуть бути неузгоджені або несуттєві в умовах війни. Це може включати в себе втрату віри у власні сили, відчуття безпорадності або невизначеності майбутнього. Всі ці фактори підсилюються у контексті

військового конфлікту, де студенти змушені боротися з викликами, які можуть суттєво вплинути на їхню психічну та емоційну стійкість.

Ми отримали наступні результати за опитувальником часової перспективи Зімбардо.

Відповіді студентів свідчать про переважання у них часової перспективи позитивного минулого, і це виявляється на рівні 75%, незважаючи на загально негативне сприйняття минулого, яке відзначає лише 25% респондентів. В умовах війни це може бути вказівкою на те, що студенти вбачають у минулому певні цінності та досягнення, які зараз є важливими для них у важкі часи.

Щодо часової перспективи майбутнього, 43% студентів виявляють інтерес до цього аспекту, проте, умови війни можуть внести свої корективи і спричинити переплутання та невизначеність в їхніх майбутніх планах.

Сприйняття теперішнього поділилося на дві групи. 19% студентів виявляють гедоністичне ставлення до сучасності, проявляючи ризиковане та легковажне ставлення до часу та життя, нехтуючи турботою про майбутні наслідки. З іншого боку, велика група студентів, а саме 81% сприймає теперішнє як фаталістичне, що може свідчити про їхню адаптацію до непевних обставин в умовах війни та нестабільності (рис.6).

Рис. 6. Порівняння часової перспективи серед ЗВО

Аналіз показників свідчить, що кількість студентів 4-го курсу, які сприймають минуле негативно, менша, ніж у студентів 1 курсу. Схожа тенденція спостерігається із рівнем гедоністичного теперішнього. З урахуванням умов війни можна вважати, що ці різниці можуть віддзеркалювати вплив складних обставин на сприйняття минулого та сучасності студентами різних курсів.

Щодо позитивного минулого та перспектив майбутнього, вищі показники спостерігаються серед старших студентів. Ймовірно, це вказує на активні процеси реконструкції минулого досвіду, переоцінку цінностей та очікувань, а також більш глибоке прогнозування майбутнього. Умови війни можуть впливати на цей контекст, спонукаючи студентів до більш обдуманих стратегій та врахування можливих викликів.

2.3. Кореляційний аналіз і його інтерпретація

Для уточнення впливу певних особистісних факторів ми використали кореляційний аналіз даних, що дозволив виявити значущі взаємозв'язки. Ці взаємозв'язки можуть мати наступні напрямки:

- Пряма або додатна прямолінійна кореляція, що свідчить про те, що зі зростанням значення одного показника спостерігається зростання іншого, або, навпаки, зменшення одного показника супроводжується зменшенням іншого.

- Обернена або від'ємна кореляція, де зростання одного показника пов'язане зі зменшенням іншого, і навпаки, зменшення одного показника супроводжується зростанням іншого.

Отже, після розрахунку коефіцієнта Пірсона (r) були виявлені наступні кореляційні зв'язки. Прямі кореляції були виявлені між:

На основі результатів кореляційного аналізу було встановлено, що існують прямі та зворотні зв'язки між смисложиттєвими орієнтаціями та самореалізацією студентської молоді. Зокрема, виявлено, що шкала "Орієнтація в часі" має прямі кореляції зі шкалами смисложиттєвих орієнтацій (далі - СЖО) таким чином: "Ціль в житті" ($r = 0,293$), "Процес життя" ($r = 0,287$), "Результативність життя" ($r = 0,292$).

Отже, чітко сформульовані життєві цілі та здатність приймати відповідальність за себе і своє життя сприяють чіткій орієнтації в часі та розвитку часової перспективи. Орієнтація в часі допомагає усвідомлювати свої можливості "тут і зараз" і ефективно планувати майбутнє (рис.7).

Рис.7. Кореляційна плеяда за шкалою «Орієнтація в часі»

Шкала "Гнучкість поведінки" показала обернені кореляційні зв'язки зі шкалами смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) "Ціль в житті" ($r = -0,265$). У контексті молоді, що переживає військові події, цей зв'язок відображає складні внутрішні процеси.

Зі зростанням гнучкості поведінки молодь може відчувати зменшення мотиваційного стимулу та відповідальності. В умовах воєнного конфлікту, де ситуація постійно змінюється, гнучкість може стати важливою як адаптаційна стратегія. Проте, це може також призвести до втрати чіткості цілей та відчуття контролю над власним життям.

Гнучкість поведінки, яка допомагає адаптуватися до нових умов, може призвести до зниження мотивації до досягнення конкретних цілей та відчуття відповідальності за свої дії. У воєнний період, коли ситуація постійно змінюється, особам може бути важко зосередитися на довгострокових цілях через нестабільність та несподівані обставини.

Таким чином, в контексті молоді в умовах війни, гнучкість поведінки може мати як позитивний, так і негативний вплив, відображаючи складні внутрішні процеси адаптації та пошуку стабільності (рис.8).

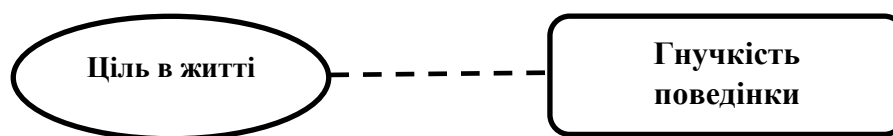

Рис. 8. Кореляційна плеяда за шкалою «Гнучкість поведінки»

Шкала "Спонтанність" виявила обернені кореляційні зв'язки з шкалою смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) "Результативність життя" ($r = -0,260$). Це підтверджує, що в умовах військового конфлікту юні люди, які виявляють велику спонтанність у своїх діях, можуть мати меншу результативність у житті. У юнацькому віці особливо важливо мати чітку орієнтацію та планування, щоб вирішувати важливі життєві завдання та досягати результатів.

У контексті воєнного конфлікту, коли молодь стикається з непередбачуваністю та стресом, спонтанність може призвести до необдуманих рішень та втрати ефективності. Відсутність чіткого планування та стратегії може ускладнити їх здатність адаптуватися до складних ситуацій та досягати поставлених цілей. Таким чином, спонтанність, хоча і може надихати на новаторськість та креативність, але в умовах війни вона може бути перешкодою у досягненні успіху та стабільності.

Отже, враховуючи юнацький вік та умови війни, обернені кореляційні зв'язки між спонтанністю та результативністю життя вказують на необхідність обдуманих дій та стратегічного планування для досягнення успіху та стійкості в умовах складності та небезпеки (рис.9).

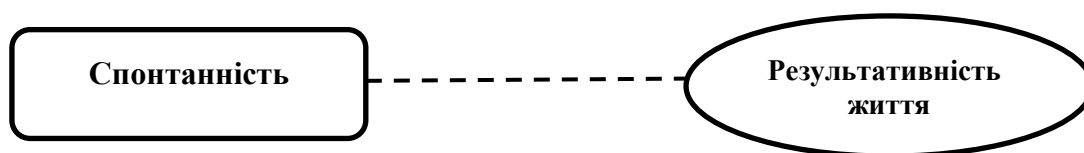

Рис.9. Кореляційна плеяда за шкалою «Спонтанність»

Після проведеного кореляційного аналізу стало зрозуміло, що у юнацькому віці, особливо в умовах воєнного конфлікту, важливим є відчуття контролю та самоприйняття. Прямий зв'язок між шкалою "Самоприйняття" та шкалою смисложиттєвих орієнтацій "Локус контролю життя" ($r = 0,293$)

свідчить про те, що молодь, яка відчуває внутрішню гармонію та контроль над своїм життям, також має більше відчуття відповідальності за себе та свої дії.

В умовах військових дій, коли ситуація є непередбачуваною та напруженою, молодь часто стикається зі стресом та невизначеністю. Відчуття контролю над власним життям може стати важливим ресурсом, який допоможе юним людям зберегти психологічну стійкість та впевненість у власних силах. Це може сприяти їхній здатності адаптуватися до складних умов і приймати обґрунтовані рішення в умовах стресу та небезпеки.

Таким чином, підтримка самоприйняття та відчуття контролю важлива для підтримки психологічного благополуччя та розвитку особистості молоді, особливо в умовах воєнного конфлікту. Відчуття внутрішньої сили і відповідальності може допомогти їм пристосуватися до змін у своєму оточенні та впевнено крокувати в майбутнє (рис.10).

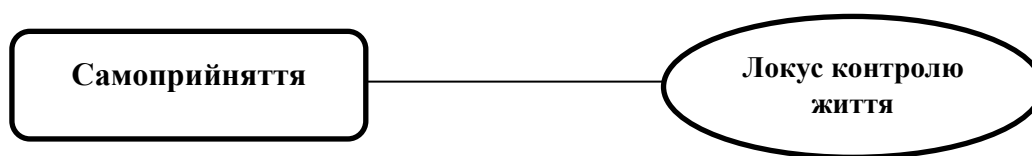

Рис.10. Кореляційна плеяда за шкалою «Самоприйняття»

Шкала "Контактність" виявила обернений кореляційний зв'язок з шкалою смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) "Результативність життя" ($r = -0,214$), що може бути особливо важливим у контексті молоді в умовах війни.

У воєнний період, молодь часто знаходиться у складних та стресових ситуаціях, де важливо бути самостійним та зосередженим на досягненні конкретних цілей. Обернений зв'язок між контактністю та результативністю життя може вказувати на те, що висока схильність до соціальної активності та бажання проводити багато часу з іншими може відволікати молодь від важливих завдань та цілей. У середовищі, де необхідно бути цілеспрямованим

та рішучим, надмірна увага до взаємодії з іншими може зменшити ефективність та результативність.

Навіть якщо контактність сприяє саморозкриттю та взаємодії, важливо зберегти баланс між соціальним життям та досягненням особистих цілей, особливо в умовах воєнного конфлікту. Такий аналіз може допомогти молоді зосередитися на важливих завданнях та зберегти ефективність у досягненні успіху навіть у найскладніших умовах (рис. 11).

Рис.11. Кореляційна плеяда за шкалою «Контактність»

Отже, провівши кореляційний аналіз ми довідались, що у молодому віці, особливо під час періоду військових дій, люди зазвичай формують свої цілі в житті, керуючись орієнтацією в часі та гнучкістю поведінки. Це означає, що їхні рішення та дії можуть бути спрямовані на досягнення результатів з врахуванням конкретних обставин та обмежень, що виникають у молодість, коли час і ситуації швидко змінюються.

Процес життя в юнацькому віці пов'язаний із свідомим усвідомленням часу та переглядом власних поглядів на природу людини. Молоді люди можуть активно експериментувати з різними життєвими шляхами та поглядами, зосереджуючись на тому, що відповідає їхнім потребам і цінностям у даному періоді.

Результативність життя в молодому віці може бути пов'язана зі спонтанністю, контактністю та орієнтацією в часі. Молодь може досягати успіху, відкриваючи для себе нові можливості та використовуючи моменти, які надаються, замість того, щоб чекати на ідеальний момент.

Локус контролю в юнацькому віці може бути пов'язаний з орієнтацією в часі та самоприйняттям. Молоді люди можуть бути схильними до відчуття контролю над своїм життям, коли вони визначають свої цілі та приймають рішення, зважаючи на минулі досвіди та майбутні можливості.

Таким чином, в юнацькому віці та під час військових дій орієнтація в часі та гнучкість поведінки грають важливу роль у формуванні цілей життя та досягненні успіху.

Висновки до Розділу II

Психологічні чинники, що впливають на формування життєвих планів у молодому віці в умовах війни, є складними та мають значний вплив на особистісний розвиток та професійну самореалізацію. Результати дослідження підтверджують, що респонденти, зокрема студенти, зазнають значних труднощів у формуванні збалансованої життєвої перспективи та визначенні важливих цілей та шляхів їх досягнення.

Низьке усвідомлення власних можливостей, зовнішня орієнтація, конформність, а також низький рівень самооцінки та самоствавлення є типовими характеристиками учасників дослідження. Ці фактори можуть ускладнювати навчання та професійний розвиток, відображаючись на здатності респондентів до ефективного визначення особистих та професійних цілей.

Дослідження показало, що рівень самоактуалізації майже не відрізнявся у студентів різних курсів, а середні показники за різними шкалами свідчать про загальний рівень стабільності у сприйнятті себе та своєї ролі в житті.

Відмінності у рівнях смисложиттєвих орієнтацій були помітними, особливо за шкалою "Ціль в житті". Студенти старших курсів проявляли більш абстрактні майбутні цілі, тоді як молодші студенти більше спрямовані на сьогодення або минуле.

Учасники дослідження також виявили високий рівень впевненості у власних можливостях керувати своїм життям, але ця впевненість була менш виражена у першокурсників.

Особливу увагу заслуговує усвідомлення процесу життя та задоволення від самореалізації. Студенти старших курсів виявили високу задоволеність самореалізацією, але часто живуть у минулому, що може впливати на їхню здатність до планування майбутнього.

В умовах воєнного конфлікту студенти стикаються зі значними труднощами та стресом, що може суттєво впливати на їхні уподобання щодо

життя та відношення до вільного часу. За результатами опитування стало очевидно, що частина студентів виявляє активний інтерес до життя, встановлюючи конкретні цілі та бажаючи жити на повну катушку. Проте існує також значна група осіб, які розпочинають справи, але не завершують їх, можливо через великий рівень стресу або відчуття безпорадності у непередбачуваній ситуації війни.

Деякі студенти проводять свій вільний час непослідовно та без конкретної користі для себе, можливо, шукаючи відпочинку в умовах нестабільності війни. Багато з них, хоча й займаються роботою, залишаються замкнутими в себе, що може бути наслідком постійного стресу та втоми від напруженої обстановки. Це може призвести до загострення психологічних проблем та зниження життєвого комфорту.

Порушення зворотної залежності між показниками шкал також вказує на можливу кризу становлення, де різні аспекти особистості можуть бути неузгодженими або несуттєвими в умовах війни. Це може включати втрату впевненості у власних силах, відчуття безпорадності або невизначеності щодо майбутнього. Умови військового конфлікту створюють додаткові виклики, які можуть серйозно підірвати психічне становище та емоційну стійкість студентів.

На позитивній ноті, вищі показники спостерігаються серед старшокурсників у відношенні до минулого та майбутнього. Це може вказувати на активний процес переосмислення минулого досвіду, переоцінки цінностей та очікувань, а також більш глибокого планування на майбутнє. Умови війни можуть стимулювати студентів до розробки більш стратегічних підходів та урахування можливих викликів у своїх планах.

ВИСНОВКИ

Війна чинить суттєвий вплив на життя молоді, зокрема вносячи корективи у її поанування майбутнього та сприйняття часових перспектив. Перш за все, події, пов'язані з війною, порушують відчуття базової безпеки та фізичний стан, вони розбалансовують систематичність отримання освіти, що є запорукою успішного професійного та особистісного розвитку юнаків.

Економічна нестабільність, пов'язана з війною, впливає на відчуття фінансової стабільності та кар'єрного розвитку особистості. Загалом усі ці фактори, пов'язані із війною, мають значний вплив на особистісний розвиток та професійну самореалізацію. Внаслідок цього студенти демонструють значні труднощі у формуванні збалансованої життєвої перспективи. Низьке усвідомлення власних можливостей, зовнішня орієнтація, конформність, а також низький рівень самооцінки та самоствавлення ускладнюють навчання та професійний розвиток.

За результатами емпіричного дослідження встановлено, що рівень самоактуалізації майже не відрізнявся у студентів різних курсів, проте присутні наступні відмінності у рівнях смисложиттєвих орієнтацій: студенти старших курсів проявляли більш абстрактні майбутні цілі, студенти молодших курсів більше спрямовані на сьогодення або минуле. Студенти виявили високий рівень впевненості у власних можливостях, але ця впевненість була менш виражена у першокурсників. Особливу увагу заслуговує усвідомлення процесу життя та задоволення від самореалізації. Студенти старших курсів виявили високу задоволеність самореалізацією, але часто живуть у минулому. Це може впливати на їхню здатність до планування майбутнього.

В умовах воєнного конфлікту студенти стикаються зі значними труднощами та стресом. Незважаючи на це, частина студентів виявляє активний інтерес до життя, встановлюючи конкретні цілі. Існує також значна група осіб, які не завершують розпочаті справи.

Деякі студенти проводять свій вільний час непослідовно та без конкретної користі для себе. Багато з них, хоча й займаються роботою, залишаються замкнутими в собі.

Результати кореляційного аналізу вказують на наявність наступних зв'язків: шкала "Орієнтація в часі" має прямі кореляції зі шкалами смисложиттєвих орієнтацій "Ціль в житті", "Процес життя" та "Результативність життя", обернений зв'язок шкала "Гнучкість поведінки" показала обернені кореляційні зв'язки зі шкалами смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) "Ціль в житті", шкала «Спонтанність» обернений зв'язок зі шкалою «Результативність життя».

Наявний прямий зв'язок між шкалою "Самоприйняття" та шкалою смисложиттєвих орієнтацій "Локус контролю життя" і обернений між шкалою "Контактність" та шкалою смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) "Результативність життя", що може бути особливо важливим у контексті молоді в умовах війни.

Отже, результати дослідження свідчать про значущість усвідомлення власних цілей та можливостей, а також важливість розвитку гнучкості, адаптивності та уміння планувати майбутнє, особливо у непередбачуваних умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабатіна С.І. Особливості формування життєвої стратегії в юнацькому віці: теоретичний аналіз питання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. Вип. 2. Т. 1. Херсон, 2015. С. 120-126.
2. Вернік О. Л. Проблематика “життєвого шляху” у психологічному дослідженні. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. Том VII. Екологічна психологія. Вип. 44. С. 30-50.
3. Галян І.М., Галян О.І. Психологія смисложиттєвих переживань сучасної студентської молоді. *Психологічний часопис*. 2018. № 8 (18). С. 38–57.
4. Гончар Т. Т. Життєві перспективи в структурі самосвідомості старшокласників. *Актуальні питання сучасної психології* м. Дніпро, 22-23 вересня 2017 р. С.56-60.
5. Заброцький М.М., Савиченко О.М., Тичина І.М. Психологія особистості: навчальний посібник. Житомир, 2005.-206с.
6. Зазимко О. В. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості в юності. *Розуміння та інтерпретація 96 життєвого досвіду як чинник розвитку особистості* : монографія / за ред. Н. В. Чепелевої. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. С 119–140.
7. Ічанська О.М. Становлення особистісної ідентичності в ранньому юнацькому віці: дис... кандидата псих. наук: 19.00.07. К., 2002. 225 с.
8. Кабиш-Рибалка А. В. Психологічні фактори вибору стратегій проектування життєвого шляху особистості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2019. Вип. 2. С. 45-49.

9. Климчук В.О. Життєвий шлях особистості. Математичне моделювання за допомогою багатомірного шкалювання. *Соціальна психологія*. 2006. № 4(18). С. 182-191.
10. Корчікова І. В. Особистісна автономія як чинник визначення життєвої перспективи в юнацькому віці : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2018. 21 с.
11. Копотун М.М. Соціально-психологічні чинники життєвого цілепокладання студентської молоді : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.05 «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи». Київ, 2009. 247 с.
12. Кравчук С. Л. Особливості життєстійкості як фактора психологічної пружності особистості юнацького віку в умовах воєнного конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Психологічні науки». Херсон: Херсонський державний університет, 2018. Том 1. Вип. 1. С. 99-105.
13. Лук'яненко Т.Н. Психологічні особливості прояву амбівалентності особистості в ранньому юнацькому віці: дис. канд. психол. наук: 19.00.07. К., 2003. 230 с.
14. Мазурик В.М. Особливості цілепокладання особистості при проектуванні життєвого шляху. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (66), Issue: 162, 2018 Maj. С. 74-76.
15. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості : наук. монографія. К.: КММ, 2006. 255 с.
16. Олексюк В. Р. особливості становлення старшокласника як суб'єкта власного життя. *Теорія практика сучасної психології*. Збірник наукових праць. №2. 2020. С.135-140.
17. Панок І.В. Ціннісно-сміслова саморегуляція як чинник життєвого самовизначення особистості студента. дис... кандидата псих. наук: Харків, 2023. 211 с.

18. Помиткіна Л. В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень: монографія К.: Кафедра, 2018. 381 с.
19. Потапчук Л.В. Особистісне самовизначення старшокласників. *Психологія*. Збірник наукових праць НПУ ім. М.П.Драгоманова Вип. 1(8). К., 2000. С.113 – 118.
20. Психологія стресостійкості студентської молоді / За заг. ред. В. Шмаргуна. К.: Видавничий центр НУБіП України, 2018. 198 с.
21. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / заг. ред. М. С. Корольчука. К. : Фірма «Інкос», 2002. 272 с.
22. Рева М.М. Особливості життєвої перспективи в підлітковому та юнацькому віці. *Психологія і особистість*. 2015. № 2 (8). Ч. 1. С. 126–139.
23. Савчин М. В. Духовний потенціал людини: монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. 508 с.
24. Сивогракова З.А. Психологічні особливості подолання студентами складних життєвих ситуацій: дис. ... канд. психол. наук / З.А. Сивогракова. К., 2010. 289 с.
25. Сохань Л. В. Життєтворчість як мистецтво жити. *Психологія і педагогіка життєтворчості* : навч.-метод. посіб. / Мін. освіти України, Ін-т змісту і методів навчання, Ін-т педагогіки АПН України, Ін-т соціології НАН України. К. : [Б.в.], 1996. С. 156–167.
26. Степанчук І.А., Литвиненко С.А. Психологічні особливості розвитку смислової сфери особистості в юнацькому віці.: *Психологія: реальність і перспективи*: Збірник наукових праць РДГУ 2014. Випуск 3. С. 144-147.
27. Тавровецька Н. І. Структурні складові характеристики життєвого шляху особистості. *Актуальні проблеми психології*: [зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України]. Том ІХ: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. Вип. 9. К. : Талком. 2016. С. 496-506.

- 28.Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. К. : ДП Спеціалізоване видавництво «Либідь», 2018. 376 с.
- 29.Годорів Л.Р. Психологічні умови формування життєвих перспектив у ранній юності / Когнітивний аспект / : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07. «Педагогічна і вікова психологія». К., 2000. 16 с
- 30.Чепелева Н. В., Рудницька С. Ю. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроектування. *Педагогіка і психологія*. 2018. №1. С. 71–77.
- 31.Широких А. О. Самопізнання як передумова ефективності життєвого проектування юнаків. *Психологія: реальність і перспективи*. Збірник наукових праць РДГУ. Рівне, 2018. Вип. 11. С. 183–188.
- 32.Шумік І. В., Голубєва М. О. Психологічні умови формування свідомого вибору життєвого шляху старшокласниками/старшокласницями. *Наукові записки НаУКМА*. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2017. Т. 199. С. 74-78.
- 33.Як будувати власне майбутнє: життєві плани особистості: наук.монографія./ Т.М. Титаренко, О. Г. Злобіна, Л.А. Лепіхова. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. 512с.